Vleermuiswerkgroep VZZ

Nieuwsbrief
Nummer 42
Jaargang 15 (2003)
Nummer 2

Colofon

De Nieuwsbrief is een uitgave van de Vleermuiswerkgroep Nederland en verschijnt 3x per jaar.

ISSN 0928-3587

Hoofdredactie:
Anton van Meurs,
Bart Noort, Rudy van der Kuil en René Janssen

Redactieadres:
Rudy v.d.Kuil
J.van Offwegenlaan 74
2282 HS Rijswijk
vlennieuwsbrief@vzz.nl

De redactie houdt zich niet verantwoordelijk voor de inhoud van de artikelen.Wel houdt de redactie zich het recht voor artikelen in te korten,te redigeren,en voor personen of groepen kwetsende artikelen niet te plaatsen.

Druk: Wubs drukkerij, Leiden.
op chloorvrij papier

U kunt abonnee worden door
€ 8,00 over te maken op:
giro 6236600
Vleermuiswerkgroep Nederland
Wirdum.
Subscribing to the Newsletter from abroad: see rearpage for futher details.

Adreswijzigingen NIET via de VZZ, maar uitsluitend richten aan:
J. Slager
George Emmersonstrjitte 59
9088 BG Wirdum
slager@wxs.nl

Foto voorplaat:
Baardvleermuis over een watervleermuis door Reinier Meijer

Inhoudsopgave

3 Vleermuisonderzoek in Extremadura (ZW-Spanje)
- Godfried Schreur

8 Meervleermuizentellingen 2002
- Rudy van der Kuil

9 Vleermuizenopvang in 2002
- Petra Vlaming

9 Verslag negende Europees vleermuizensymposium
Le Havre, 25-30 Augustus 2002
- Alex Lefevre & Bob Vandendriessche

14 Resultaten van het zwermweekend
- Anne Jifke Haarsma

14 Verslag van de wintertelling Vleermuisobjecten Voorne e
Goeree
- Jan Alewijn Dijkhuizen

16 Snoepreisje naar Mûnster, een hele belevenis!
- René Janssen

19 Wilgen en populieren als vleermuisbomen
- Rob Koelman

21 Rectificatie: Artikel Gerhard Glas vorig nummer

21 BatLife Europe - Een nieuwe organisatie van NGO's in Europa

22 Resultaten vleermuistellingen Drenthe 2002/2003
- Hans Colpa

23 Fondsenoverzicht
- Rudy van der Kuil

27 Agenda Vleermuisconferenties
- Peter Lina

27 Te verwachten in volgend nummer!

28 Adressen

Redactiteiten

Zo is er geen, en zo zijn er twee nieuwsbrieven uit. Het kan ra gaan, maar dit komt mede dankzij de toezending van artikelen door de lezers van de VLEN- nieuwsbrief. Binnenkort weer een nieuwe nieuwsbrief op de deurmat? Schrijf dan snel een leuk artikel over wat je hebt gezien of meegemaakt en stuur dit dan even richting het redactieadres.

Bij deze willen we nog een keer vriendelijk vragen of het mogelijk is dat iemand vleermuiscartoons kan maken voor de nieuwsbrief, omdat wij met onze plaatjes er doorheen zitten.

Veel leesplezier!

De redactie

Vleermuisonderzoek in Extremadura (ZW-Spanje)

Godfried Schreur

Ondergetekende heeft in 1990 de studie Natuur & Landschapstechniek aan de Internationale Agrarische Hogeschool Larenstein te Velp afgerond. Begin van de jaren negentig was hij actief als vrijwilliger bij de VLEN/VZZ en de Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland en werkzaam bij de afdeling Natuur-en Landschapsbeheer van het Duinwaterbedrijf Zuid-Holland. In 1994 is hij samen met zijn vriendin Ana I.Cordero González naar Extremadura verhuisd, waarna ze beide 4 jaar werkzaam zijn geweest bij ADENEX, de regionale natuurbeschermingsvereniging. Daarna heeft hij samenmet Ana het bedrijfje Lutra, Ecotoerisme en Milieu opgericht. Sinds 1995 zijn ze actief als vrijwilligers bij de SECEMU, de Spaanse Vereniging voor VleermuisBescherming en -Studie en hebben voor deze vereniging o.a. een lespakket over vleermuizen met video-documentaire ontwikkeld.

In 1994 zijn we begonnen met het stimuleren van de N&M afdeling van de regionale overheid, de Junta de Extremadura, om iets te gaan doen aan vleermuisonderzoek en -bescherming. Er was in die tijd weinig bekend over deze diergroep, terwijl ze wel al een beschermde status genoten. De enige studie dateerde uit 1987 (Atlas de los mamíferos insectivoros y Quirópteros de Extremadura van Carlos Malo de Molina en Paloma Solano Sanz). Men had echter al de handen vol aan het beschermen van de meer tot de verbeelding sprekende en aaibare diersoorten van Extremadura, zoals Grote en Kleine Trap, Zwarte en Witte Ooievaar, Kraanvogel, Spaanse Keizer- en Havikarend, Pardellynx, Wolf, etc...

In het nieuwe millenium werd uiteindelijk besloten dat er wat aan de vleermuizen gedaan moest worden. In juni 2001 droeg de regionale overheid ons op om een inventarisatie van de vleermuisonderkomens van Extremadura uit te voeren. Doelstelling van de opdracht was de kennis over de vleermuizen en vleermuisverblijven van Extremadura te verhogen en de benodigde beschermingsmaatregelen van de meest bedreigde kolonies te bepalen. Het ging hier dan om elementaire zaken als: welke soorten komen er voor, in welke aantallen, voortplanting/overwintering, wat zijn de belangrijkste onderkomens, etc... Het moest om budgettechnische redenen in één jaar gebeuren. Aangezien Extremadura groter is dan Nederland, hebben we het project gelimiteerd tot de grotbewonende vleermuizen. Dat betekent dat alleen de natuurlijke grotten, mijnen, verlaten spoorwegtunnels, overdekte bronnen, galerijen in stuwdammen, en in mindere mate bodega´s, kelders, watermolens en andere kleine verblijven betrokken zijn bij dit onderzoek. We hebben voor deze opdracht de biologe Sheila García in dienst genomen, waardoor het onderzoeksteam uit 3 personen bestond.

In de winter van 2001/2002 zijn we heel actief bezig geweest met het lokaliseren van bekende en onbekende verblijven. Tegelijkertijd is de vleermuistelling van de winterverblijven uitgevoerd. In de zomer van 2002 is de vleermuistelling van de kraamverblijven uitgevoerd.

Lokalisatie en inventarisatie van potentiële verblijven

Gedurende de maanden voorafgaande aan de winter hebben we literatuurstudie verricht om zoveel mogelijk informatie te verzamelen over potentiële vleermuisverblijven. We hebben o.a. m.b.v. militaire, geografische kaarten en publicaties over mijnbouw en geologie

geprobeerd om de bestaande mijnen, grotten en tunnels te traceren. Vrienden, kennissen en de regionale N&M-opzichters zijn behulpzaam geweest bij het opsporen van potentiele verblijven.Vanaf half november zijn we daadwerkelijk het veld in gegaan. We hebben Extremadura verdeeld in 18 streken. Elke streek is gedurende de winter bezocht, waarbij gemiddeld drie dagen per streek werd besteed. In de zomer zijn ook nog een klein aantal verblijven getraceerd. Tijdens de bezoeken werden natuurlijk de onderkomens, die we al kenden of waarover we reeds hadden gehoord of gelezen, gelokaliseerd, onderzocht en beschreven. Daarnaast hebben we, tijdens de bezoeken, ook de locale bevolking ondervraagd, in het veld, in de bar, op het gemeentehuis, etc... Zodoende zijn nog een aantal tot dan toe totaal onbekende verblijven opgespoord. Met name herders en jagers bleken vaak over een goede kennis van het terrein te beschikken. Het daadwerkelijk tot de ingang van een eeuwen geleden verlaten mijn te komen, m.b.v. wat aanwijzing van een behulpzame herder, valt meestal niet mee in de uitgestrekte wildernis van Extremadura. Ook leuk is het als je foutieve UTM coördinaten hebt doorgekregen. Regelmatig is het voorgekomen dat we naar een mijn gingen, die volgens de verhalen, een hele berg zou doorboren of bij het kasteel van het naburige dorp het andere eind zou hebben, maar in werkelijkheid slechts 4 m. diep bleek te zijn. Of de vleermuisgrot die duizenden vleermuizen zou herbergen, maar bij aankomst een overhangende rots blijkt te zijn met slechts de uitwerpselen van enkele exemplaren. Het is ook vaak voorgekomen dat we naar een mijn gingen die in zijn tijd groot was met lange gangen, maar in de tussentijd is ingestort of erger, door mensen op een voor vleermuizen ongeschikte manier is afgesloten. Dat is minder leuk.

Resumerend, het opsporen van onbekende vleermuisverblijven is een heidens en tijdrovend karwei. We konden blij zijn als we op één dag twee nieuwe verblijven met vleermuizen vonden.

Alleen de ondergrondse ruimten met vleermuizen of met indicaties van de aanwezigheid van vleermuizen (keutels) zijn opgenomen in de inventarisatie. In de winter van 2001/2002 zijn uiteindelijk 118 "refugios" geïnventariseerd, terwijl een veel hoger aantal potentiële verblijven is bezocht. De inventarisatie van het verblijf bestond uit de bepaling van de afmetingen, beschrijving van de toegang, schematische tekening van het ondergrondse gedeelte, UTM-coördinaten en schema van de lokalisatie, beoordeling van potentiële gevaren voor de aanwezige vleermuizen en fysieke bedreigingen van het verblijf, foto´s van de toegang, en telling van de aanwezige vleermuispopulatie.

Vleermuis-telling van winterverblijven:

Eenmaal aangekomen bij een vleermuisverblijf is tijdens de inventarisatie van het onderkomen, zoals gezegd, meteen een telling uitgevoerd van de aanwezige overwinterende vleermuizen. Aangezien de wintertemperaturen van Extremadura gematigd zijn, raken niet alle soorten in letargie. Met name R. mehelyi en R.euryale verblijven vaak in de warmere delen van de mijnen en grotten en zijn gedurende de hele winter behoorlijk wakker. Andere soorten zoals M.schreibersi en R.hipposideros zijn juist meestal in de koudere gedeelten te vinden en geraken tengevolge wel in een diepe slaap. De telling werd zo snel mogelijk en vrijwel alleen visueel uitgevoerd om minimaal te verstoren. Bij langere bezoeken ontwaken alle dieren. Bij soorten die grote gelijkenis vertonen (M.myotis/ Blythii en R.euryale/mehelyi) is het soms nodig geweest om de dieren in de hand te determineren. De batdetector was in bepaalde gevallen ook behulpzaam. Getracht is een zo exact mogelijke

tellingen uit te voeren, maar in het geval van grote concentraties (1000-en) of grote activiteit zijn de tellingen natuurlijk minder nauwkeurig.

Vleermuis-telling van zomerverblijven:
In de periode van half mei tot en met juli van 2002 is de zomertelling uitgevoerd. In de lente daaraan voorafgaand is een selectie gemaakt van de tot dan toe onderzochte verblijven. Het doel was alleen verblijven met redelijke concentraties vleermuizen (kraamverblijven) te bezoeken. De verblijven waarin tijdens de winter slechts kleine hoevelheden keutels gevonden waren, zijn dus in de zomer niet bezocht. In totaal zijn 62 verblijven in de zomer onderzocht. Aangezien een kraamkolonie, wijfjes met jong(en) aan de buik, heel kwetsbaar (verstoringsgevoelig) is, is bij elke afzonderlijke verblijfplaats een plan van aanpak besproken, afhankelijk van de verwachte kolonie en de karakteristieken van het verblijf. Bij een lage, nauwe mijn is de verstoring groter dan bij een grote mijn met hoge zalen. Bij het plan van aanpak is het welzijn van de vleermuizen duidelijk als prioriteit gesteld. De telling kwam altijd op een tweede plaats. Bij sommige verblijven is daarom besloten om niet naar binnen te gaan, maar bij het uitvliegen de kolonie, met behulp van meerdere detectors, te tellen. Bij deze methode zijn de bat-detectors die door een aantal Nederlandse vleermuisvrienden beschikbaar zijn gesteld, zeer goed van pas gekomen. Nogmaals hartelijk dank daarvoor!!! Later in het seizoen, toen de vrouwtjes niet meer met de jongen op de buik uitvlogen is ook gebruik gemaakt van de harp-tramp om een beter inzicht te krijgen in de soortensamenstelling van de kolonie. Het is ook voorgekomen dat er, tegen de verwachting in, vrijwel niets uitvloog. Daar zit je dan met alle apparatuur.... Als besloten werd om wel naar binnen te gaan was het zaak om snel doch zorgvuldig te handelen, bijvoorbeeld door een foto te maken van de grote concentraties om die later thuis te kunnen tellen.

Soort	Aantal verblijven met presentie	% van het totale aantal verblijven (127) met presentie
Rfer.	83	65%
Rmeh.	27	21%
Reur.	25	20%
Rsp2*	30	24%
Rhip.	28	22%
Mmyo.	45	35%
Mbly.	10	8%
Mnat.	6	5%
Mema.	7	6%
Msch.	39	31%

Tabel 1. Aantal en percentage van de onderzochte verblijven met presentie van de soorten.
*Rsp2 = R.mehelyi of euryale

Resultaten, conclusies en aanbevelingen:
In totaal zijn 127 vleermuisverblijven beschreven, waarvan 89 verlaten mijnen, 14 natuurlijke grotten, 8 verlaten spoorwegtunnels en 16 andersoortige onderkomens. Het belang van de mijnen is evident. Extremadura heeft weinig kalkrijke streken en is dus arm aan natuurlijke grotten. De grotere grotten die aanwezig zijn herbergen meestal wel grote

populaties. Verschillende verlaten spoorwegtunnels zijn ook van grote waarde voor de vleermuizen.

In totaal zijn 15 soorten vleermuizen tijdens de inventarisatieperiode in de verblijven aangetroffen: R.ferrumequinum, , R.mehelyi, R.euryale, R.hipposideros, M. myotis, M.blythii, M.nattereri, M.emarginata, , M.schreibersi , M.bechsteini, M.daubentoni, P.austriacus en de T.teniotis, E.serotinus, P.pipistrellus. De laatste 3 soorten zijn echter niet in grotachtige locaties gevonden en zijn verder dus buiten beschouwing gelaten. De R.ferrumequinum werd het meest vaak aangetroffen. Deze soort is in 65% van de geïnventariseerde verblijven aangetroffen, gevolgd door de M.myotis (35%) en de M.schreibersi (31%). De M.schreibersi is numeriek, zowel in de winter als in de zomer, de meest algemene soort gebleken. Extremadura herbergt één winterkolonie die jaarlijks varieert van 15.000 tot 30.000 exemplaren. De schatting in de winter 2001/2002 van deze megakolonie kwam uit op 25.000 exemplaren. Daartegenover is de zeldzame M.bechsteinii tijdens de onderzoeksperiode slechts één maal aangetroffen, maar dit betreft dan ook een boombewonende soort.

Soort	Totaal aantal* Winter (118 verblijven)	Totaal aantal* Zomer (62 verblijven)
Rfer.	2.481	4.538
Rmeh.	1.283	1.515
Reur.	562	207
Rsp2	121	2.912
Rhip.	156	131
Mmyo.	378	7.959
Mbly	10	123
Mnat.	5	815
Mema.	2	721
Msch.	44.615	12.874

Tabel 2. Som van tellingen/schattingen van alle verblijven.
* deze aantallen zijn geen exacte aantallen, maar geeft wel de orde van grootte aan. De winter- en zomertotalen kunnen niet klakkeloos vergeleken worden, want in de winter zijn 118 verblijven bezocht en in de zomer 62.

De Extremadura blijkt heel belangrijk te zijn voor de bedreigde R.mehelyi die in veel onderkomens is aangetroffen. De Extremadura herbergt, in twee verschillende mijnen, de grootste winter- en zomerkolonie van Spanje. De mijn waar we de kraamkolonie van 750 exx. hebben ontdekt, was voor deze studie nog nooit op vleermuizen onderzocht. Ook in Extremadura is het grote verschil tussen de winter- en zomertellingen van het geslacht Myotis geconstateerd. In de zomer is dit geslacht, met name de soort M.myotis, talrijk aanwezig. Maar in de winter zijn ze nergens te vinden. Het is nog steeds nog niet helemaal duidelijk waar die duizenden exx. van M.myotis overwinteren. De gebruikelijke verklaring is dat ze zo ver weg kruipen in kieren en spleten van mijnen en grotten dat ze niet meer te zien zijn.....

In het rapport is het belang van alle onderkomens voor de vleermuizen onderstreept. Echter, aan de hand van een aantal criteria zijn de verblijven gewaardeerd en naar gelang het belang voor vleermuizen verdeeld in 3 groepen: 27 verblijven zijn als extreem belangrijk beoordeeld, 27 verblijven als zeer belangrijk, 62 als (minder) belangrijk en bij 11 verblijven is meer onderzoek nodig om het belang goed in te kunnen schatten. Deze onderverdeling is gedaan naar de maatstaven van Extremadura. Als deze verblijven zich in

een ander deel van Spanje of Europa zouden bevinden dan zouden meer verblijven hoger beoordeeld worden.

We hebben met dit onderzoek kunnen vaststellen dat veel belangrijke vleermuis-onderkomens in de laatste 25 jaar verloren zijn gegaan en dat dit proces in de actualiteit doorgaat. De belangrijkste oorzaken zijn het (uit zichzelf) instorten en het (door mensen) sluiten/afdichten van mijnen en grotten. De kolonies van grotbewonende vleermuizen worden tevens bedreigd door vandalisme, toerisme in grotten en mijnen (speleologen en nieuwsgierige mensen). Een andere bedreiging ligt buiten de onderkomens: habitatvernietiging, waardoor de vleermuizen jachtgebieden verliezen.

De vleermuisverblijven die als extreem belangrijk en zeer belangrijk zijn beoordeeld zouden allemaal een wettelijke bescherming moeten krijgen. Een aantal van deze verblijven die regelmatig verstoord worden door mensen zouden ook een fysieke bescherming moeten krijgen, in de vorm van een hek die mensen buiten houdt maar voor de vleermuizen geen barriere vormt. De eerste twee hekken zijn in dit kader en volgens onze aanwijzingen reeds geplaatst. Een andere aanbeveling was om de competente autoriteiten, en particuliere grondbezitters te informeren over de betreffende belangrijke "roosts". Daarmee zou voorkomen kunnen worden dat ze door onwetendheid verloren zouden kunnen gaan, bijvoorbeeld als gevolg van groot grondverzet. De politie, N&M-wachters en Guardia Civil zouden ook geïnformeerd moeten worden om de controle en toezicht op de verblijven mogelijk te maken. Naast andere aanbevelingen is de wenselijkheid van vervolgonderzoek naar de onderkomens en de populaties genoemd, om zodoende de beschermingsmaatregelen nog beter te kunnen afstemmen op de noodzaak en de bedreigingen. Voor elke "roost" afzonderlijk zijn specifieke en aanvullende aanbevelingen gedaan.

Extremadura stond reeds bekend om zijn ongekende avifaunistische rijkdom. Het is niet voor niets één van de belangrijkste bestemmingen van vogelreizen binnen Europa. De mediterrane ecosystemen zijn hier nog in redelijke staat bewaard gebleven. Het lag in de verwachting dat Extremadura ook goede vleermuispopulaties zou herbergen. Dit onderzoek heeft deze verwachting kunnen bevestigen. De grotbewonende soorten die men hier zou kunnen verwachten aan de hand van hun verspreiding zijn inderdaad redelijk tot goed vertegenwoordigd. Het uitzonderlijke belang van Extremadura voor R.mehelyi is een belangrijk gegeven. Maar het onderzoek heeft ook aan het licht gebracht dat de populaties bedreigd worden en reeds zijn afgenomen in de laatste decenia. Aktie is nu gewenst om de bestaande rijkdom te kunnen behouden. Alhoewel verder onderzoek gewenst is, zijn we blij om vast te kunnen stellen dat ons onderzoek een goed basis is waarop een daadwerkelijke bescherming van grotbewonende vleermuizen en hun verblijven in Extremadura gefundeerd kan worden.

Dit onderzoek werd mogelijk gemaakt door de financiering van de Dirección General de Agricultura y Medio Ambiente van de Junta de Extremadura en werd uitgevoerd door Lutra, Ecoturismo y Medio Ambiente.

De auteur, Godfried Schreur, leidt natuur- en vogelreizen in Extremadura en ZW-Spanje; de groepsreizen via Eco Tourist Services en de individuele excursies via het eigen bureau Lutra (lutra@ctv.es)."

Adres en Nummers Eco Tourist Services:
Reeweg 1
8381 GA Vledder
Nederland

Meervleermuizentellingen 2002

Rudy van der Kuil

Ook het afgelopen jaar zijn er weer op grote schaal meervleermuiskolonies geteld. In totaal is op 45 lokaties gekeken naar meervleermuizen, in 36 gevallen werden er ook daadwerkelijk meervleermuizen waargenomen. In totaal zijn er 3529 meervleermuizen geteld.

Ook het komende jaar willen we weer proberen zoveel mogelijk meervleermuizen te tellen, wij hopen dat jullie ook hier weer aan willen meewerken. De meervleermuis is een soort die het monitoren meer dan waard is.

	Datum	Aantal		Datum	Aantal
Zuid-Holland, totaal 747			Utrecht, totaal 3		
- Waddinxveen	12-6	269	- Vinkeveen	23-6	3
- Aarlanderveen	14-6	299			
- Zoetermeer	11-5	>4			
- Horsten	25-5	>15	Overijssel, totaal 677		
- Stompwijk 13	14-6	10	- Ossenzijl 9	-	0
- Stompwijk 43	8-5	55	- Ossenzijl 6	-	0
- Stompwijk 59	8-6	>9	- Ossenzijl 2/4	-	157
- Stompwijk 75	7-7	>46	- Ossenzijl 29	-	0
- Stompwijk (hoek)	4-7	39	- Ossenzijl 13	-	0
			- Ossenzijl 1	-	41
			- Kuinre 1	-	143
Noord-Holland, totaal 1204			- Kuinre 25	-	189
- Hauwert	4-7	17	- Kuinre 129	-	0
- Oostzaan	28-5	405	- Kuinre 81b	-	>81
- Obdam	7-6	40	- Kuinre 81c	-	>34
- Schagen	29-5	205	- Kuinre kerk	-	0
- Kwadijk	8-6	290	- Oldenmarkt 13	-	0
- Westzaan	31-5	247	- Oldenmarkt 32	-	>13
			- Kalenberg	-	19
			- Paasloo	-	0
Friesland, totaal 721					
- Berlikum	28-6	39			
- Burgum	17-6	162	Gelderland, totaal 177		
- Grou	8/21-6	0	- Hierden/Hulshorst	12-7	33
- Tjerkgaast	20-6	200	- Oldebroek	15-7	14
- Tjerkwerd	28-6	248	- Elburg/Oostendorp	11-7	4
- Veenhoop	31-5	10	- Nijkerk	10-7	7
- Wartena	10-6	62	- Nijkerk/Watergoor	9-7	2

Vleermuizenopvang in 2002

Petra Vlaming
Vleermuizenopvang Bergen (NH)

In 2001 kwamen er 52 vleermuizen in de vleermuizenopvang, verdeeld over 8 soorten. Het jaar 2002 bracht ons wederom 8 soorten maar nu verdeeld over 42 dieren: Ruige dwergvleermuis, Gewone dwergvleermuis, Laatvlieger, Rosse vleermuis, Meervleermuis, Watervleermuis, Baardvleemuis en Kuhl's dwergvleermuis.

De Kuhl's is hier gekomen via een lading anjers uit Israël voor de bloemenveiling in Aalsmeer; het is een specifieke ondersoort voor dat gebied (*Pipistrellus kuhlii ikhwanius*), dus hij moet daar eigenlijk weer heen.

De twee Watervleermuizen zijn begin december door Jan Wondergem en mij uit de kerktoren van de kerk in 't Veld gehaald, omdat ze die kerk gingen behandelen tegen houtworm. Eén Watervleermuis zat onder de parasieten en is na enige tijd overleden, de ander is eind december in een bunker bij Bloemendaal tijdens de wintertellingen losgelaten.

Een aantal vleermuizen werd ontdekt tijdens verbouwingen aan huizen en schuren (4x), waarvan de vondst van de Baardvleermuis wel apart is, omdat deze vleermuis (een vrouwtje) midden in Heerhugowaard onder een dakbeschot van een schuur zat.

Verder werden vleermuizen aangetroffen in emmers water (2x), in een krat medicijnen die vanuit Utrecht naar een apotheek in Heerhugowaard werd vervoerd, in een kippenhok, in een zwembad, in een brievenbus, in openhaardhout dat naar binnen werd gehaald (2x), in een schoorsteen, in huis (6x) en door de kat in de tuin gedeponeerd (14x).

Verslag negende Europees vleermuizensymposium

Le Havre, 25-30 Augustus 2002

Alex Lefevre & Bob Vandendriessche

Hieronder volgt een uiteenzetting en overzicht van de workshops met daarnaast en nodige informele momenten.

Maandag 26/08
Voormiddag
Systematiek: inzicht in het ontstaan van de soorten en soortengroepen van 65 miljoen jaar geleden tot vandaag schetst de nodige achtergrond bij het interpreteren van de recente ontdekking van 'nieuwe' soorten. Alleszins werd nog eens de nadruk gelegd op het belang van de collecties in nationale natuurhistorische musea. Het blijkt een Europees fenomeen te zijn dat veel vleermuizenonderzoekers de resten van dood gevonden vleermuizen, ondanks bestaande wetgeving die dit verbiedt, liever zelf houden dan deze af te staan aan de collectie van de nationale musea. Dit heeft gevolgen voor wat betreft het materiaal dat onderzoekers ter beschikking hebben voor hun onderzoek naar morfologie en systematiek.

Namiddag
Populatiebiologie: Tony Hutson gaf een overzicht van de stand van zaken van het onderzoek naar de verwantschap tussen laatvliegers van het Britse eiland en het Europese vasteland, in casu België. Aan dit onderzoek hadden Marc Van de Sijpe, Bob Vandendriessche en Alex

Lefevre meegewerkt door het verzamelen en op alcohol bewaren van zeer verse uitwerpselen van drie laatvliegerkolonies in West-Vlaanderen en één in de provincie Antwerpen. Er konden nog maar weinig conclusies getrokken worden betreffende de centrale vraagstelling van het onderzoek, maar wat wel vaststond is dat enkel van zeer vers verzamelde uitwerpselen (minder dan 48 uur oud) voldoende DNA gehaald kon worden voor het onderzoek.

In uiteenzettingen over dispersie, migratie en 'gene flow' werd de nadruk gelegd op de plaatstrouw van een groot aantal soorten, wat het belang van behoud en bescherming van elke kolonie of zelfs van elke individuele vleermuis afzonderlijk benadrukt: bij de Bechsteins vleermuis is de plaatstrouw van de vrouwtjes bijna absoluut.

Avond
Tijdens de 'European gastronomic party' konden heel wat informele contacten gelegd worden: zo werden afspraken gemaakt onder verschillende Europese buurlanden om ervoor te zorgen dat vleermuizenonderzoekers vlotter hun in het buitenland verzamelde waarnemingen aan werkgroepen van de desbetreffende landen doorsturen.

Dinsdag 27/08:
Voormiddag
Het overzicht van bat-detectorworkshops die Herman Limpens in Oost-Europa gaf, maakt duidelijk dat een aantal Oost-Europese landen een schrijnende achterstand hebben op het gebied van basaal vleermuizenonderzoek: zowel voor verspreidingsonderzoek maar al helemaal voor fundamenteel ecologisch onderzoek ontbreekt het zowel de werkgroepen als professionelen aan tijd en middelen.

Het 'UK's National Bat Monitoring Programme' (NBMP) werkt met zo'n 1000 opgeleide vrijwilligers en heeft als doelstelling om snel eventuele lokale of landelijke negatieve populatietrends te signaleren, zodat tijdig en met doelgerichte beschermingsmaatregelen ingegrepen kan worden. In de toekomst wil het NBMP de vrijwilligers nog beter opleiden en is er ook een onderzoek gepland naar de lange-termijneffecten van de klimaatswijzigingen op vleermuizenpopulaties. In Vlaanderen, dat voor veel Europese soorten aan de uiterste grens van hun verspreidingsareaal ligt, zou een monitoringprogramma volgens Brits model (cf. klimaat) zeer zinvol kunnen zijn.

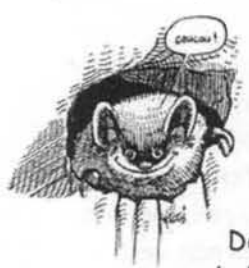

Door Lothar Bach (D) werd ingegaan op het gebruik van tunnels door vleermuizen: voor lichtschuwe soorten kunnen tunnels waardevolle verbindingselementen zijn tussen jachtgebieden. Naar de wenselijkheid van extra tunnels als ontsnipperingsmaatregel bij grote infrastructuurwerken is in Vlaanderen nog maar weinig onderzoek gebeurd. De ecoduct in Zonhoven kan een voorbeeld zijn, maar vooral in de omgeving van bekende kolonies zoals die van ingekorven vleermuizen, zou het gebruik van tunnels door de vleermuizen onderzocht moeten worden.

Een Oostenrijks onderzoek benadrukte het belang van hoogstamboomgaarden als fourageergebied voor o.a. de Vale vleermuis: de overschakeling naar -soms volledig met netten overspannen!- laagstamboomgaarden bleek dramatisch voor de bestudeerde populatie vale vleermuizen en andere soorten.

Namiddag

Brits onderzoek naar verschillen in het foerageergedrag bij grootoorvleermuizen en franjestaarten duide op de noodzaak aan 'omgevingsstilte' bij het gebruik van 'passieve echolocatie' : daar waar vleermuizen enkel nog het geritsel van insecten gebruiken om hun prooi te localiseren is een stille omgeving van groot belang: een brede strook langs weerszijden van drukke wegen voldoet hier niet aan, waardoor het verlies aan jachtbiotoop bij de aanleg van nieuwe wegen voor deze en andere soorten dikwijls sterk wordt onderschat.

Een studie, uitgevoerd door Dr Ruth D. Warren voor English Nature, onderzocht welke landschapselementen vleermuizen het liefst gebruiken om te migreren door het landschap. Na analyse blijkt dat vleermuizen altijd open landschap mijden. Verder hebben ze een voorkeur voor dichte, gesloten (zonder onderbrekingen of openingen) ongeschoren, hoge en ruige landschapselementen die niet persé lineair moeten zijn, maar eerder een grillig patroon volgen. Onnatuurlijke omheiningen zoals weipalen, houten schutsels enzovoort zijn minder geliefd. De beste lijnen in het landschap bestonden uit verschillende plantensoorten door elkaar. Tot dit besluit kwam Dr. Ruth D. Warren na 48,6 km landschapselementen met in totaal 486 passerende vleermuizen.
Dit zijn zeer interessante besluiten wanneer we op gemeentelijk vlak ijveren voor gesubsidieerde aanplanting van hagen, knotwilgenrijen enzovoort. Zo worden knotwilgenrijen interessanter wanneer er bijvoorbeeld meidoorn wordt tussengeplant en er tussen het maaiveld en de aanplanting nog plaats is voor ruigte. Nadelig op dit moment zijn de lange rechte perceelgrenzen van de landbouwgronden.

Verder blijkt het niet nodig om zomaar landschapselementen aan te planten, maar lokaal een duidelijk plan uit te tekenen waarbij grote objecten (kerk met park met natuurgebied met ijskelder/fort) in het landschap met de meest ideale landschapselementen worden verbonden.

Avond

Tijdens de postersessies oogsten de posters van de Vlaamse vleermuizenwerkgroep van Natuurpunt alom bijval door hun aantrekkelijke lay-out en een leesbare en kwalitatief hoogstaande inhoud. De thema's van de posters waren o.a. de status van soorten als de kleine dwergvleermuis, de dwarsoorvleermuis en de bosvleermuis en verder thema's als waterkwaliteit en meervleermuizen en de vleermuizen van het meerdaalwoud.
Contacten met Europese onderzoekers zorgden voor afspraken voor de uitwisseling van informatie, geluiden, beeldmateriaal etc.

Woensdag 28/08

Voormiddag

Het luik 'echolocatie', dat al aan bod was gekomen tijdens de bat-detectorworkshop in Tronçais, was minder uitgebreid. Eén voordracht, over de automatische herkenning van soorten aan de hand van hun jachtsonar, besloot dat automatische soortherkenning nog niet voor morgen is: het visueel waarnemen van een dier en het opdoen van veel veldervaring voor het herkennen van de verschillende geluiden m.b.v. een gewone detector blijven voor vleermuizenonderzoekers een must.

De voordracht van Sven Verkem over de invloed van kunstverlichting op het tijdstip van uitvliegen van ingekorven vleermuizen uit kraamkolonies, riep heel wat vragen op: internationaal was aan deze problematiek duidelijk nog maar weinig aandacht besteed.

Namiddag

Tijdens een namiddagwandeling in Honfleur en nadien op het erg verzorgde banket was opnieuw ruim de tijd om met Europese collega's ervaringen uit te wisselen. Zo kwam een e-mailnetwerk tot stand van onderzoekers die ervaring hebben op het gebied van radiotracking: het opsporen van jachtgebieden, vliegroutes en verblijfplaatsen van vleermuizen. Vooral voor de moeilijk met een batdetector op te sporen soorten zoals de ingekorven vleermuis en de Bechsteins vleermuis bestond nood aan de uitwisseling van informatie tussen onderzoekers met ervaring op dit gebied en zij die een dergelijk onderzoek plannen.

Donderdag 29/08

Voormiddag

Brits onderzoek toonde aan dat boven traag stromend water jagende watervleermuizen het liefst op vliegende insecten blijven jagen, ook al zijn die nog maar in zeer lage dichtheden beschikbaar en is er een ruim aanbod van insecten op het wateroppervlak. Deze verrassende conclusies tonen aan dat op het gebied van insectenaanbod en het gerelateerde voorkomen van vleermuizen niet te snel conclusies getrokken mogen worden.

Nog meer Brits onderzoek over het voorkomen van kraamkolonies van franjestaarten in vervallen schuren toonde aan dat het behoud van deze kolonies moeilijk te rijmen was met de renovatie ervan tot woonhuizen. Het bleek nodig om aanbevelingen als bouwvoorschrift in de plannen en vergunning te laten opnemen om het behoud van de kolonie te verzekeren.

Resultaten van meer dan dertig jaar wintertellingen in grotten in Tsjechië bewezen nog maar eens het negatieve effect van -zelfs de geringste- verstoring op mopsvleermuizen in overwinteringsplaatsen. De onderzoekers stelden de negatieve effecten van ringwerk op alle soorten vast, maar ook een ongewoon snelle recuperatie en zelfs een stijging van de aantallen na het stopzetten van het ringwerk. Het voor het publiek ontoegankelijk maken van grotten is op kritieke plaatsen een noodzakelijke voorwaarde voor het behoud van de lokale populaties.

In Portugal is onderzoek gedaan naar het verplaatsingsgedrag van kolonies dwergvleermuizen binnenin kraamkoloniezolders onder invloed van de binnentemperatuur. Uit dat onderzoek leidde men voorkeurstemperaturen af voor deze soort, met als einddoel het ontwerpen van een vleermuizenkast die het best aan deze eisen beantwoordde. Een temperatuur van om en bij de veertig graden celsius bleek een optimum maar meteen ook een maximum te zijn. De Portugezen gaven een beschrijving van de kast die het best uit een vergelijkend onderzoek kwam. Uiteindelijke bedoeling van het project was het kunnen aanbieden van dergelijke kasten aan mensen die overlast ondervinden van vleermuizen op zolder, niet met de bedoeling de vleermuizen er weg te vangen, wel om de kans zo groot mogelijk te maken dat de vleermuizen uit eigen beweging voor de 'optimale' kast zouden kiezen.

Pools onderzoek naar de karakteristieken van de kraamkolonieholten in bomen bij verschillende soorten bracht aan het licht dat uitgerotte nestholen van de grote bonte specht op grote hoogte en met een vrije aanvliegroute de voorkeur wegdroegen van heel wat soorten. Toch bleek ook het belang van natuurlijke inrottingsholen en loshangende schors niet te onderschatten.

Het onderzoek van Ben Van Der Wijden over de thermische eigenschappen van verschillende soorten boomholten kende veel bijval.

Vrijdag 30/08
Open meeting IUCN:
1/ A Bat-Life EU - A coördination, partnership voor/van NGO's
Naar het voorbeeld van het welbekende Bird-life wordt voorgesteld om op Europees niveau een soort van Bat-life op te richten als een koepelvereniging voor alle vleermuizen-NGO's. Er wordt verondersteld dat wetenschappelijke instellingen zelf hun communicatie met elkaar houden, zonder dat ze daar extra hulp voor nodig hebben. Er wordt gevraagd aan alle vleermuizen NGO's om hun mening over de oprichting van een soort Bat-life EU door te spelen. Een eerste tegenstelling met Bird-life is dat er geen beperking is van het aantal vleermuizenwerkgroepen dat lid is per land.

Enkele belangrijke voorgestelde, mogelijke functies:

- Verbeteren van de onderlinge communicatie en het delen van kennis
- Aanduiden van regionale beschermingsprioriteiten
- Ontwikkelen van Europese projecten, vb. Monitoring op Europees niveau
- Fondsenwerving voor internationale projecten
- Een internationale steun voor nationale werkgroepen

2/ Algemene werking Chiroptera Specialist Group IUCN/SSC

- Het opstellen en bijwerken van beschermingsplannen vb. het 'Micro Chiropteran Action Plan', alsook het updaten van de IUCN's rode lijst.
- Oprichten van een chiroptera informatie en beschermingswerkgroep voor Zuid-Azië

3/ Wat is er mis met Miniopterus schreibersii?
Van Portugal en Spanje werd er tot de noordelijke verspreidingsgrens in Frankrijk een zeer ongewone, massale, tijdelijke sterfte waargenomen bij Schreiber's vleermuizen. In Corsica en in andere landen verder oostwaarts lijkt alles oké. Dit voorjaar begon met een verlaagde (lees: geen) reproductiviteit in sommige Franse streken. Tijdens het begin van de zomer stierven er uitzonderlijk hoge aantallen jonge, in bepaalde grotten stierven ook grote aantallen adulten. Bij andere vleermuizensoorten lijkt alles normaal. De reden van deze grote sterfte is nog totaal onbekend. Geen enkele optie wordt uitgesloten. Bacteriologisch is nog niets gevonden, rabiës is ook niet van de partij, is het een virus, hormonaal???

4/ Turkse grotten:
De vleermuizen in een grottencomplex bij de Bulgaarse grens loopt gevaar. Het gaat hier om een complex waar tienduizenden vleermuizen het jaar rond aanwezig waren. Het betrof in grote getale soorten die we bv. in de Habitat richtlijn (bijlage II) terugvinden, zoals enkele hoefijzerneussoorten, vale vleermuizen...

Resultaten van het zwermweekend

Anne Jifke Haarsma

De meervleermuizen zijn weer terug en hoe! Tijdens het zwermweekend, het paasweekend, hebben we in totaal ruim 40 meervleermuizen gevangen en geringd op 7 verschillende plaatsen. Niet alle vanglocaties leverden evenveel succes op, vooral de brug vlak naast de kolonie en over de Oude Rijn leverden erg veel dieren op.
Daarnaast hebben we nog op een groot aantal plekken gepost en geluisterd of er al dieren vlogen en zo ja hoeveel. Tijdens de harde wind van vrijdag bleken bijvoorbeeld drie dieren de beschutting van bomen op te zoeken en boven een sloot te jagen. Na enige twijfel (o.a. door de vele aanwezige dwergvleermuizen) konden de dieren van watervleermuizen onderscheiden worden. En bovendien, in het verleden zijn nog nauwelijks watervleermuizen in deze omgeving waargenomen...of toch wel?! In ieder geval hadden we tijdens dit weekend op meerdere plekken toch wel verdacht veel op watervleermuis lijkende dieren in onze netten!

Ook de zoektochten in de bunkers hadden nog steeds succes; in totaal zijn nog 6 winterslapende meervleermuizen aangetroffen. Toch opmerkelijk, aangezien er op dezelfde datum toch al zoveel dieren in hun foerageergebied gevangen konden worden! Misschien dat de verklaring ligt in het feit dat meervleermuizen nou eenmaal een iets grotere vet reserve hebben en dus makkelijker langer kunnen slapen...of, omdat hun dieet toch wel zo zeer van watervleermuizen verschilt dat het nog niet de moeite loont om uit te vliegen?! Graag hoor ik van mensen als ze hier over een theorie over hebben!

Wie tijdens een van de volgende vakantie periodes zin heeft een keer langs te komen kan het volgende telefoonnummer bellen: 06-11 472 481 of gewoon een email sturen naar ahaarsma@dds.nl.

Verslag van de wintertelling Vleermuisobjecten Voorne en Goeree gehouden op 3 en 4 januari 2003.

Jan Alewijn Dijkhuizen

Inleiding

Jaarlijks wordt in het eerste weekeinde van het jaar alle bekende toegankelijke bunkers op de Kop van Voorne en Goeree bezocht op zoek naar overwinterende vleermuizen.
Na een forse uitbreiding van het aantal objecten in 2000 zijn geen nieuwe bunkers meer gevonden.
In het kader van betere verslaglegging zijn voor en tijdens de telling van dit jaar alle bunkers met een GPS ingemeten. Alle bunkers die enigszins de moeite waard zijn om ook in de toekomst te blijven bezoeken (op papier) voorzien van een uniek nummer.
Voor Voorne zijn dat de nummers vanaf 5000. Voor Goeree zijn dat de nummers vanaf 6000.
Deze bunkers worden geregistreerd als officiële monitorings- objecten.
Dit houdt in dat vanaf heden de genummerde bunkers jaarlijks zullen moeten worden bezocht.

Op Voorne gaat het hierbij om 79 objecten waaronder Fort Noorddijk en de Waterbunker in de vesting van Hellevoetsluis.
Op Goeree gaat het in dit verslag alleen om de bunkers op "de Punt" en de Preekhildijk.

Verslag
De totaal aantallen vleermuizen worden per deelgebied opgeteld, de bunkers worden namelijk reeds jaren in clusters onderverdeeld, te weten de bunkers van Vereniging Natuurmonumenten, de bunkers bij particulieren en de bunkers in de terreinen van het Zuid-Hollands Landschap. (Voor het gemak worden daar de objecten op landgoed Reigersnest en de bunkers van het zogenaamde Brielse Maasdamcomplex ook toe gerekend)

De tellers
Dit jaar hebben aan de telling meegewerkt:
Han, Kees, Rudy, Anton, Jan, Hans, Jeroen, Bart en bovengetekende.

De resultaten van 2003 verdeeld per eigenaar

Vereniging Natuurmonumenten:	
Watervleermuis	133
Grootoorvleermuis	28
Indet	1
Totaal	**162**

Particulieren:	
Watervleermuis	28
Grootoorvleermuis	20
Dwergvleermuis	2
Totaal	**50**

Zuid-Hollands Landschap:	
Watervleermuis	71
Grootoorvleermuis	10
Baardvleermuis	2
Totaal	**83**

*Op Voorne zijn in 2003 **295** vleermuizen geteld*

Goeree:
De Punt:
Watervleermuis 23

Preekhildijk Watervleermuis 2
Totaal 25

Op Voorne en Goeree samen zijn **320** vleermuizen geteld

Overzicht 2000	ZHL	NM	Part	totaal
Watervleermuis	34	74	22	130
Grootoorvleermuis	5	34	16	55
Dwergvleermuis			7	7
Baardvleermuis		1	2	3
Spec	-	-	-	-
totaal	39	109	47	195

Overzicht 2001	ZHL	NM	Part	totaal
Watervleermuis	62	87	29	178
Grootoorvleermuis	6	21	15	42
Dwergvleermuis			12	12
Baardvleermuis	4		2	6
Spec	-	-	-	-
totaal	72	108	58	238

Overzicht 2002	ZHL	NM	Part	totaal
Watervleermuis	67	88	28	183
Grootoorvleermuis	10	26	10	46
Dwergvleermuis			10	10
Baardvleermuis	3		2	5
Spec		1	1	2
totaal	80	115	51	246

	ZHL	NM	Part	totaal
Watervleermuis	71	133	28	232
Grootoorvleermuis	10	28	20	58
Dwergvleermuis			2	2
Baardvleermuis	2			2
Spec		1		1
totaal	83	162	50	295

Snoepreisje naar Mûnster, een hele belevenis!

René Janssen

Inleiding

Zoals ook al op de VLEN- dag te horen was, zijn Janko van Beek en ondergetekende begin augustus 2002 vier dagen in Mûnsterland geweest. Hier wilden we eens een kijkje nemen en helpen bij drie vleermuisonderzoeken en het metselen van een winterobject. Dit alles in samenwerking met Carsten Trappmann. Van de vier dagen hebben we 2 nachten aan het zenderen van Bechstein's vleermuizen besteed en 2 nachten gingen op aan onderzoek naar franjestaarten in schuren.

Bechtsteins

De eerste twee nachten, die in het teken stonden van de Bechtstein's vleermuizen Myotis bechsteinii , werd onderzocht in welk biotoop deze dieren foerageren en wat de afstand van het foerageergebied is van de kolonie. Het onderzoek werd gefinancierd door de overheid die in de omgeving van Bieleveld een weg wil aanleggen. Mogelijk komt hierbij namelijk de Bechstein's vleermuis in het gedrang.

Telemetrie

Voor telemetrie is gekozen omdat dit eigenlijk de enige doeltreffende methode is om te kijken waar individuele dieren foerageren, rusten en wat zij als trekroute gebruiken. Er werden alleen vrouwtjes gezenderd.
De Bechstein's vleermuis is een soort die niet goed tot erg slecht op de detector te horen is, en daarmee waarschijnlijk ook niet gemakkelijk te determineren is. Het bleek dan ook dat deze methode beter aansluit bij de onderzoeksvraag dan ander denkbare methodes.

Landschap

Opvallend was dat er in het landschap waar de Bechstein's vleermuizen voorkomen verschillende bostypes aanwezig zijn. Zo vliegen ze in beuken- eiken, elzen- populieren, beuken en gemengd loofbos. Verder was er wat hoogteverschil en af en toe wat bebouwing met tuinen. Wat ik zelf opvallend vond was dat dit soort landschap ook veel in het oosten van Nederland te vinden is.

Wachten totdat je een ons weegt

De eerste avond was een saaie avond. Het beest dat wij volgden werd al voor de tweede avond gevolgd, en zou misschien wel een heel andere jachtplek gaan bezoeken. Helaas bleek het anders te gaan. Nadat onze Bechstein's uitgevlogen was uit de kolonieboom, baande ze zich een weg door het bos. Hierdoor brak bij ons een beetje paniek uit, omdat we haar al snel kwijt waren. Maar nadat het idee werd gelanceerd om naar dezelfde plek te gaan als waar ze haar gisteren hadden gevonden met de zender, bleek ze gewoon weer te jagen op de vertrouwde plek van de vorige avond. Nadat ze een poosje in een stuk gemengd bos had rondgevlogen, ging ze in een boom zitten. Nadat ze weer een kwartiertje had gejaagd, waarbij we haar ook op de detector hadden gehoord, ging ze weer in dezelfde boom zitten, waar ze die nacht niet meer uit kwam om te jagen. Nadat ze was vertrokken uit haar rustplaats, volgden we haar weer terug naar haar kolonieboom.

Soorten die je niet hoort

Tijdens het wachten was ik benieuwd wat er allemaal met de detector te horen was in dat stuk bos. Het beest dat we rond de boom hadden gepeild, was vrij aardig met de detector

te horen. Maar toen ik in dat stuk bos rond liep, heb ik eigenlijk niets gehoord, met uitzondering van een myoot die eigenlijk weer te snel was vertrokken om er ook maar iets zinnigs van te kunnen maken. En dat, terwijl er tijdens een nachtje vangen op dezelfde plek met 100 strekkende meters opgezet net vale, Brandts, baard, water, dwerg, Bechstein's, franjestaart en rosse vleermuis in de netten waren gevlogen.

Zwermen

's Ochtends hebben we bij het zwermen geprobeerd de vleermuizen invliegend te tellen. We kwamen op een aantal van circa 45 beesten. We hoorden eigenlijk niet meer dan af en toe een beetje gefluister. Ik kan me dan ook moeilijk voorstellen dat deze kolonie door middel van inzwermende beesten gevonden kan worden!

Afvangen

Op woensdagavond hebben we gevangen voor de kolonieboom. Ik had een afvangnet op een vishengel meegenomen. De groep Duitsers waar wij bij meekeken, kenden deze constructie helemaal niet. Helaas werkte het niet zo goed, omdat het net steeds bleef haken in de takken rond de opening. Gelukkig hadden onze Duitse collega's een mistnet van 2,5 meter voor de boom gezet, waardoor we uiteindelijk 9 Bechtein's vleermuizen vingen. Nadat een beest gevangen was, werd ze gemeten en gewogen en werd het bekeken op leeftijd door te kijken naar onder andere hoeveelheid tandsteen en slijtage van het gebit. Daarna werd het zwaarste beest uitgekozen om een nieuwe zender op te plakken. Na een ander (eerder gezenderd) dier te ontdoen van zijn zender, die al lang genoeg gevolgd was (de zender was er nog niet van afgevallen), kon het nieuw gezenderde dier er weer van door. Samen met twee duitsers gingen we achter dit beest aan.

Verschil licht en vangen

Wat me opviel was dat deze groep Duitsers rood licht gebruikten om op de kolonieboom te schijnen. Wat ik vooral in Nederland zie is dat er vaak met zwak wit licht wordt gewerkt, of juist even snel heel fel licht. Dit laatste vindt deze groep een grote verstoring. Dit in tegenstelling tot op grote schaal vangen, zenderen en telemetreren.

Nieuw beest in een prutbosje

Het nieuw gezenderde dier bleek de hele nacht in een beuken- berkenbosje van 200 bij 25 meter te jagen. Af en toe vloog ze weer eens naar een tuin er naast, maar keerde al weer snel terug naar dit berken- beukenbosje. We hebben het dier een aantal keren op de detector gehoord (door de zender wisten we zeker dat het hetzelfde exemplaar betrof). Ik vond het geluid nou niet echt specifiek. Wel viel op dat het beest tot ongeveer 10 meter te horen was. Tijdens het wachten ben ik ook het bosje ingelopen, maar dan hoorde ik hem maar heel even, of zelfs helemaal niet. Terwijl ik door de zender wist dat dit dier er toch moest zijn.

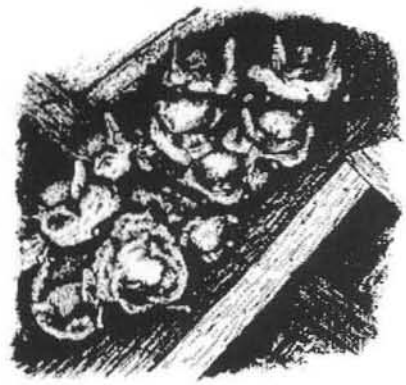

Winterverblijf

Op donderdag hebben we geholpen met het metselen van een winterverblijf. Deze was gemaakt uit een aantal rioleringsbuizen en een gemetselde voorportaal.

Schuren en franjestaarten
Op donderdag- en vrijdagnacht hebben we geholpen met een onderzoek naar franjestaarten in vooral schuren. Mede vanwege het ietswat tegenvallende succes tijdens het project in Winterswijk, wilde ik wel eens zien wat de verschillen waren in schuren, landschap en methode van zoeken naar deze soort in schuren.

Donderdag
Op donderdagnacht zijn we naar een boerderij gegaan waar we één franjestaart zouden gaan vangen om te zenderen. Dit was in de omgeving van Milte. Hier hadden we op dinsdagavond geen succes door te zoeken naar beesten tussen de balken, maar.... na het opzetten van de netten, met de stokken in hooibalen, bleken er wel degelijk beesten met een hoogste frequentie van boven de 120 en lager dan de 20 rond te vliegen. Ze ratelden in je oren, vlogen boven de koeien, schoten naar de zolder toe en vlogen via een gleuf boven de deur de schuur uit. Na een uur wachten kwam er dan uiteindelijk toch een vrouwtje in onze netten. Dit beest hebben we van een zender voorzien en vervolgens de hele nacht gevolgd. Hierbij bleek dat ons dier veel boven weiland vloog, af en toe door een bosje ging, waarna ze snel naar een maïsakker vloog. Van daaruit vloog ze naar een schuur met koeien, daarna weer maïs, weiland en haar eigen schuur, om vervolgens weer richting maïsakkers en weilanden te verdwijnen!
Op het einde van de nacht dook ze toch weer de schuur in, waar we haar hadden gevangen. Helaas vond Carsten dat verstoring bij de kolonie in een schuur zwaarder weegt dan het vangen, zenderen en ringen van beesten. Ik had graag gekeken naar het zwermen van die franjestaarten!

Laatste avond; vangen totdat je er bij neervalt!
De laatste avond van onze reis gingen we vangen in Kättevenne. Hier vangt Carsten ieder jaar een grote franjestaartkolonie bij het uitvliegen om deze kolonie te kunnen volgen door deze dieren te ringen. Dit doet hij voor zijn grote onderzoek in het Mûnsterland, waarmee hij wil promoveren. Hierbij wil hij kijken in hoeverre hij deze beesten elders bij kolonies terugvindt, of vangt bij het zwermen en invliegen in de herfst of ziet tijdens het wintertellen van twee grote franjestaart- winterobjecten in Mûnsterland. Het net werd voor de deur gezet, de ladder er tussen, zodat het net niet naar beneden hoeft en 2 netten in de stal. Zoals ook bij die andere stal met koeien, bleken er boven de koeien weer veel vliegen op het plafond te zitten. Dit was dan ook het bulk- voedsel waar veel beesten op jaagden in de schuur. Dit veroorzaakte dan ook veel ratels die goed te horen waren met het blote oor. Toen er op een gegeven moment 5 beesten boven je hoofd vlogen, klonk het zelfs heel melodieus.

Verstopplekjes
De plekken waar de franjestaarten zaten, waren holtes waar een ander balk in stak (pen/gat verbindingen), waarbij de franjestaarten net op het punt zaten waar ze niet goed zichtbaar waren. De plekken waar ze zaten, waren dan ook eigenlijk alleen te controleren met een ladder. De methode van zoeken naar mest en dan naar boven kijken werkte niet, omdat de keuteltjes bleven hangen in onder meer de spinnenwebben. En wanneer de franjestaarten dan op een wat gemakkelijkere plek te zien waren, kropen ze meteen weer weg. De gevangen beesten werden geringd, gesekst, en gekeken of ze seksueel actief waren. Daarnaast werd er naar de leeftijd gekeken en de eventuele ringen afgelezen.

Eind goed, al goed
Na teruggebracht te zijn naar onze slaapplek, konden we nog lang genieten van de bosvleermuizen die hier rond de lantaarnpalen jaagden. Ik vond het een interessante reis, waarbij ik met onderzoeksmethoden heb kennisgemaakt die in Nederland nog maar sporadisch worden gebruikt, maar hier in Duitsland als vaste methode worden gebruikt, en dat maar op 80 km afstand van de Nederlandse grens!

Daarnaast waren er een hoop dingen die anders zouden kunnen in de vleermuisstudie in Nederland. Zo zou ik erg graag willen weten waar de Bechstein's vleermuizen die er in Zuid-Limburg en in Overijssel gevonden worden, hun verblijfplaats hebben. Wanneer we in Nederland een kolonie vinden, betekend dat een vertienvoudiging van het aantal zomerwaarnemingen in Nederland. Daarnaast denk ik dat er zeker nog veel franjestaartkolonies kunnen zitten in de in takt gebleven boerenschuren in het oosten van Nederland, waarbij ik dan vooral denk aan het midden en oosten van Overijssel. Bij het volgen van de franjestaarten vroeg ik me wel af waar bij ons het idee vandaan komt dat onze franjestaarten boven water jagen. Ik denk nu toch meer aan maïsakkers en weilanden!

Wilgen en populieren als vleermuisbomen

Rob Koelman

Wilgen en populieren behoren tot de wilgenfamilie (Salicaceae). Het zijn snelgroeiende loofhoutsoorten die gemakkelijk uitscheuren, waarna in de wonden holtes kunnen ontstaan door uitrotting. Wilgen worden daarnaast vaak geknot of gekandelaard, en ook dan ontstaan gemakkelijk holtes ter hoogte van de zaagvlakken. Verder worden de bomen relatief vaak gebruikt door (grote bonte) spechten om nestholtes in uit te hakken. Dit alles leidt er toe dat in wilgen en populieren vaak al op relatief jonge leeftijd holtes aanwezig zijn, welke in theorie door vleermuizen bezet kunnen worden.

Over het gebruik door vleermuizen van populieren en wilgen is tot nu toe nog weinig bekend is. In de Atlas van de Nederlandse vleermuizen worden alleen bij de rosse vleermuis populieren genoemd als vleermuisboom (3 waarnemingen). Wilgen worden nergens genoemd. In Zoogmail 2003 nr. 20 werd melding gemaakt van de eerste vondst van een vleermuisboom in Flevoland. Hierbij werd opgemerkt: "Dit bos is nu 35 jaar oud en blijkbaar is een dode populier (...) dan toch al voldoende om een kolonie te herbergen".
In dit kader is het nuttig te wijzen op waarnemingen in de gemeente Groningen, waar de afgelopen tijd al diverse keren wilgen en populieren zijn gevonden die door vleermuizen werden gebruikt.

In de gemeente Groningen zijn tot op heden in 5 gebieden door vleermuizen gebruikte wilgen en populieren aangetroffen.
Noorderplantsoen: Hier zijn 8 verschillende wilgen bekend die de afgelopen jaren door rosse vleermuizen werden gebruikt als paarboom, waaronder enkele die al meerdere jaren achtereen in gebruik zijn. Eveneens zijn in dit gebied tenminste 2 wilgen en 2 populieren aanwezig die door ruige dwergvleermuizen werden gebruikt als paarboom.
Groenestein: Hier is in 2001 een wilg aangetroffen met een paarplaats van een rosse vleermuis.

Stadspark: Hier zijn vorig jaar 2 wilgen gevonden die door rosse vleermuizen werden gebruikt als paarboom. Eén van de bomen werd ook in de zomer door tenminste 1 rosse vleermuis bewoond.
Winschoterdriehoek: Hier werd vorig jaar een wilg (plm.35 jaar oud) ontdekt met een paarplaats van een rosse vleermuis.
Coendersborg: Hier werd vorig jaar een grauwe abeel (Populus canescens) met een paarplaats van een rosse vleermuis aangetroffen.

Bij de waarnemingen uit Groningen betreft het gebruik van populieren en wilgen voornamelijk de rosse vleermuis en daarnaast ook nog de ruige dwergvleermuis. Hierbij dient echter opgemerk te worden dat deze resultaten vertekend zijn door verschillen in het gedrag van de vleermuizen zelf en door verschillen in inventarisatiemethode. Doordat mannetjes van de rosse vleermuis en de ruige dwergvleermuis in de nazomer bij boomholtes territoria vormen welke door luidruchtig en frequent te roepen worden afgebakend, is de vindkans van verblijfplaatsen van deze soorten veel groter dan die van bijvoorbeeld water- of grootoorvleermuizen, waarbij dergelijk eenvoudig te inventariseren gedrag niet aanwezig is.
Daarnaast is bij het inventariseren van paarterritoria van rosse vleermuizen steeds geprobeerd vast te stellen in welke boomsoort de vleermuizen verbleven. Omdat het lokaliseren van een paarboom nogal tijdrovend kan zijn, is dit bij de ruige dwergvleermuizen in de meeste gevallen achterwege gebleven. Het daadwerkelijke aantal wilgen en populieren dat door deze laatste soort gebruikt werd zal in de onderzochte gebieden vermoedelijk dan ook hoger zijn dan het hier genoemde aantal.
Overigens dient opgemerkt te worden dat er door de rosse vleermuis en de ruige dwergvleermuis ook andere boomsoorten gebruikt werden als paarplaats. Bij de rosse vleermuis kan verder nog opgemerkt worden dat er binnen de gemeente Groningen tenminste 14 bomen met (kraam)kolonies bekend zijn (waarbij de aantallen vleermuizen varieerden van 6 tot 122). Onder deze bomen bevinden zich geen wilgen of populieren. Dit suggereert dat rosse vleermuizen bij de keuze van kraamplaatsen en andere zomerverblijfplaatsen kritischer zijn dan bij de keuze van paarbomen. Verder ook nog een opmerking over het bosgebied Oranjewoud (bij Heerenveen). Hier werden in augustus en september 2001 territoriale vleermuizen geïnventariseerd in een deel van het gebied. De aangetroffen paarplaatsen (4-6 van de rosse vleermuis en 24 van de ruige dwergvleermuis) bevonden zich alle in zomereiken, beuken en vogelkasten. In dit gebied speelden populieren of wilgen dus geen enkele rol als paarboom. Dit betekent dat de als paarboom gebruikte boomsoorten lokaal kunnen verschillen. Vermoedelijk heeft dit te maken met het lokaal aanwezige aanbod aan holtes, waarbij de vleermuizen bij het kiezen van verblijfplaatsen nogal opportunistisch te werk gaan (als er maar een gat in zit.....).

Op grond van bovengenoemde waarnemingen kan voorlopig geconcludeerd worden dat wilgen en populieren in ieder geval plaatselijk door rosse vleermuizen en ruige dwergvleermuizen gebruikt worden als vleermuisboom. Verwacht kan worden dat ook andere vleermuissoorten van deze boomsoorten gebruik maken. Hiernaar dient nader onderzoek plaats te vinden. Duidelijk is wel dat wilgen en populieren niet automatisch zonder betekenis zijn voor vleermuizen. Dit is iets om bij inventarisaties en bij geplande kapwerkzaamheden rekening mee te houden.

Om meer inzicht te krijgen in het gebruik van de diverse boomsoorten in Nederland door vleermuizen kan het nuttig zijn alle tot nu toe bekende gegevens daarover eens te bundelen, waarbij niet de vleermuissoorten maar de bomen centraal staan.....

Rectificatie: Artikel Gerhard Glas vorig nummer

Gerhard Glas had nog 2 foto's bijgevoegd bij zijn artikel "Een steenoven vol dwergen". Door een foutje van de redactie is het niet gelukt dit bij het artikel te plaatsen. Onze excuses daarvoor. Dus, bij deze!

Foto: Gerhard Glas.

Foto: Gerhard Glas

BatLife Europe - Een nieuwe organisatie van NGO's in Europa

Tijdens het IXth European Bat Research Symposium, gehouden in augustus 2002 in Le Havre (Frankrijk), werd een nieuw internationaal project gepresenteerd door Tony Hutson (Verenigd Koninkrijk), Peter Lina (Nederland) en prof. Paul Racey (Verenigd Koninkrijk), namelijk de oprichting van een pan-Europese overkoepelende organisatie voor vleermuizenbescherming. Dit idee was ingegeven door het enorme succes van BirdLife International, hoewel de structuur van BatLife Europe op een aantal punten daarvan zal verschillen. Dit initiatief werd door de deelnemers aan het symposium met groot enthousiasme ontvangen.

Er is nooit getwijfeld aan de belangrijke rol die NGO's (Niet Gouvernementele Organisaties) spelen in de bescherming van vleermuizen. Zelfs overheden zijn in zeer belangrijke mate afhankelijk en profiteren van de resultaten van het werk, dat door deze NGO's wordt uitgevoerd. In de laatste jaren werd echter duidelijk dat samenwerking en de uitwisseling van informatie tussen de vele nationale NGO's op internationaal niveau dienen te worden verbeterd en veel voordelen voor de bescherming van vleermuizen kunnen opleveren. Tijdens de presentatie in Le Havre werd duidelijk gemaakt dat het lidmaatschap van BatLife Europe in beginsel mogelijk is voor alle NGO's die betrokken zijn bij de bescherming van vleermuizen en aan een aantal andere voorwaarden voldoen. Zij zullen vanaf het begin worden betrokken bij de totstandkoming van BatLife Europe.

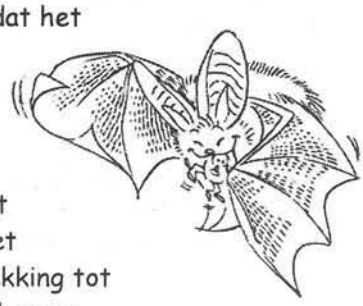

De taken en activiteiten van BatLife Europe zullen divers zijn, zoals het verbeteren van de communicatie en kennisuitwisseling tussen NGO's, het identificeren van belangrijke regionale beschermingsplannen met betrekking tot bijvoorbeeld internationale verdragen en internationale beschermingsplannen, ondersteuning in de ontwikkeling en kwaliteitsverbetering van NGO's, de ontwikkeling van

richtlijnen waar nodig, het werven van fondsen, ondersteuning met technisch adviezen ten behoeve van in het kader van de Bats Agreement genomen initiatieven en het geven van een internationale status aan nationale NGO's.
Een aantal van de voorwaarden waaraan een NGO- Partner moet voldoen om lid te kunnen worden van BatLife Europe is dat ze een nationale of belangrijke regionale particuliere organisatie met betrekking tot vleermuizenbescherming is met een democratische structuur, wettelijke erkenning (rechtspersoonlijkheid) heeft in het land van oorsprong met de statutaire mogelijkheden om lid te zijn van een internationale organisatie met statutaire regels ingevolge de wetgeving van het land waarin BatLife Europe is gevestigd, een goede samenwerking heeft met relevantie organisaties binnen haar landsgrenzen en in staat is om volgens de desbetreffende regels van BatLife Europe een financiële bijdrage te leveren als onderdeel van het jaarlijkse budget van BatLife Europe. BirdLife International erkent maar één organisatie per land als haar Partner. Bij BatLife Europe zal het mogelijk zijn, dat meer organisaties per land Partner kunnen zijn van BatLife Europe. In de statuten zal het zo worden geregeld, dat elk land, ongeacht het aantal Partners in een land, één stem heeft in vergaderingen.
Op dit moment is Peter Lina bezig de juridische en organisatorische zaken voor BatLife Europe op papier te zetten. Naar verwachting zullen deze documenten medio juli naar die NGO's in Europa worden gezonden, waarvan verwacht kan worden dat zij in beginsel in aanmerking kunnen komen voor het lidmaatschap van BatLife Europe. Individueel lidmaatschap van personen is niet mogelijk, individueel donateurschap echter wel. In de komende maanden zal worden nagegaan waar in Europa het kantoor van BatLife Europe zal worden gevestigd.

Resultaten vleermuistellingen Drenthe 2002/2003

Hans Colpa

Resultaten

Object	Baardvleermuis	Gew. Grootoorvl.	Watervleer	Franjest	Vleer spec.	Totaal
De Groeve	0	0	0	0	0	0
Verblijf De Braak	0	0	0	0	0	0
De Haar	0	0	0	0	0	0
Aardappelkelder Westerbork	408	15	31	4	0	458
SS bunker kamp Westerbork	0	0	0	0	0	0
Bunker Peest	1	1	0	0	0	2
Bunker Vosbergen	2	3	0	0	0	5
Gouverneurstuin Assen	0	10	0	0	0	0
Tunnel Bork, Stuifzand	0	0	0	0	0	
Martensplek	2	0	0	1	2	5
Vleermuisverblijf Tissing	0	2	0	0	0	2
Verblijf Geeuwenbrug	0	3	0	0	0	3
Kelder Dikninge	16	1	0	4	0	21

Tellingen en determinatie van de vleermuizen werden op 25 januari 2003 gecoördineerd en uitgevoerd, door Hans Colpa en Pauline Arends (Noord- en Midden-Drenthe), Henk van Netten (Zuid-Drenthe). Verder geassisteerd door enkele leden van de Vleermuiswerkgroep Drenthe.

Opmerkingen

Aardappelkelder kamp Westerbork

Alweer een record! Ongeveer 80 exemplaren meer dan vorig jaar. Beheer: deze kelder is in de afgelopen jaren zo belangrijk geworden voor overwinterende vleermuizen dat ze naar mijn mening extra bescherming behoeft. De continuïteit aangaande het beheer van deze bunker is op dit ogenblik te fragiel. Officieel is SBB de eigenaar van de grond en de bunker. De stichting Herinneringscentrum Kamp Westerbork heeft deze kelder vervolgens gepacht en heeft deze kelder in haar beheer. SBB heeft officieel geen eisen gesteld aan het beheer. Bij overdracht (erfpacht loopt ergens in 2040 af en kan dan verlengd of gewijzigd worden) moet de kelder door HcKW in oude staat (staat 1990) opgeleverd worden.

Bunker Vosbergen

Was door Landschapsbeheer gerestaureerd. Deur is goed. Zijgaten zijn gedicht alleen een ventilatiegat boven op de bunker is gehandhaafd. Aantal vleermuizen valt echter iets tegen. Volgend jaar maar weer kijken.

Bunker Peest

Aantal vleermuizen viel wat tegen. Beheer: gat boven in achterste ruimte verder dichtmaken. Ook voormalige deur geheel achter ook dicht maken, want nu een tochtgat. Ook binnendeur weer vrijmaken, zodat deze weer dicht kan.

Kelder Dikninge

Dit jaar recordaantal genoteerd. Staat van onderhoud: prima zo.

Tunnel Bork

Beheer: gaten dichten. Is reeds toegezegd door de bedrijfsleiding. Geluiden gehoord dat alles mogelijk binnenkort wordt volgestort!?! Henk??

Martensplek

Stond geheel droog! Nog niet eerder vertoond. Daarom zo weinig? Beheer: water weer terugbrengen?

Vleermuisverblijf Tissing

Beheer: voor het bezoek is ongeveer 25 cm water uit het verblijf gepompt. Stond overigens nog bijna 30 cm water. Waterpeil zien te verlagen?

Verblijf Geeuwenbrug

Beheer: Er stond ongeveer 25 cm water. Veel tochtopeningen aan de deurkant, daar moet nog wat grond op. De dwars gespannen betonmatjes mogen wel weg, dat slaat nergens op, aldus Henk van Netten.

Fondsenoverzicht

Rudy van der Kuil

Het bleek telkens weer dat vleermuisonderzoekers niet altijd even goed op de hoogte zijn de mogelijkheid subsidies te krijgen bij verschillende partikuliere fondsen, vandaar onderstaande overzicht van alle fondsen die door vleermuisonderzoekers zijn te gebruiken.

Het grootste deel van de fondsen is afkomstig uit het jaarlijks te verschijnen Fondsenboek, en verder zijn er door Dennis Wansink van de VZZ nog een aantal fondsen aan toegevoegd die ook gebruikt zouden kunnen worden.

De Zoogdierenwerkgroep Zuid-Holland maakt regelmatig gebruik van deze fondsen, onder andere voor het afsluiten van geschikte vleermuiswinterverblijven en het meervleermuizenonderzoek van Anne Jifke Haarsma.

In het Fondsenboek is aanvullende informatie te vinden wanneer de interesse is gewekt.

Fondsenboek 2001-2002
Vereniging van Fondsen in Nederland/Walburg pers
's-Gravenhage 2001
ISBN 90.5730.155.5

Fonds	Doelstelling	Gebied
Stichting Prins Bernhard Cultuurfonds	o.a. natuurbehoud	Nederland
Prins Bernhard Cultuurfonds Den Haag	o.a. natuurbehoud	Den Haag
Prins Bernhard Cultuurfonds Zuid-Holland	o.a. natuurbehoud	Zuid-Holland, exclusief Den Haag en Rotterdam
Prins Bernhard Cultuurfonds Amsterdam	o.a. natuurbehoud	Amsterdam
Prins Bernhard Cultuurfonds Drenthe	o.a. natuurbehoud	Drenthe
Prins Bernhard Cultuurfonds Flevoland	o.a. natuurbehoud	Flevoland
Prind Bernhard Cultuurfonds Friesland	o.a. natuurbehoud	Friesland
Prins Bernhard Cultuurfonds Gelderland	o.a. natuurbehoud	Gelderland
Prins Bernhard Cultuurfonds Groningen	o.a. natuurbehoud	Groningen
Prins Bernhard Cultuurfonds Limburg	o.a. natuurbehoud	Limburg
Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Brabant	o.a. natuurbehoud	Noord-Brabant
Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Holland	o.a. natuurbehoud	Noord-Holland behoudens Amsterdam
Prins Bernhard Cultuurfonds Overijssel	o.a. natuurbehoud	Overijssel
Prins Bernhard Cultuurfonds Rotterdam	o.a. natuurbehoud	Rotterdam
Prins Bernhard Cultuurfonds Utrecht	o.a. natuurbehoud	Utrecht
Prins Bernhard Cultuurfonds Zeeland	o.a. natuurbehoud	Zeeland
Beter Bouw Fonds	ecologisch bouwen	Nederland
Bouwfonds Cultuurfonds	o.a. natuurbehoud	Nederland
M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting	o.a. natuurbehoud	Nederland
Stichting Cultuurfonds van de Bank Nederlandse Gemeenten	Stads en landschapsinrichting	Nederland
Stichting Dierenrampenfonds	Natuurbescherming	Nederland
Stichting Doen	Natuurbescherming	Nederland
DVR stichting	o.a. natuurbehoud	Nederland
Van Enter-Westerman Holstijn Fonds	o.a. natuurbehoud	Nederland
Erica fonds	o.a. natuurbehoud	Nederland
Faunafonds	Bevorderen wetenschappelijk onderzoek	Nederland
Stichting Nationaal Groenfonds	Financieren particuliere 'investeerders' in natuur	Nederland
Haëlla Stichting	o.a. natuurbehoud	Nederland
Heimans en Thijsse Stichting	o.a. natuurbehoud	Nederland
Stichting K.F. Hein Fonds	o.a. natuurbehoud	Nederland

Suzanne Hovinga Stichting	o.a. natuurbescherming	Nederland
K.N. Fonds	o.a. financieren projecten op het gebied van natuur	Nederland
Barbara Eveline Keuning Fonds	o.a. financieren projecten op het gebied van natuur	Nederland
Pieter Langerhuizen Lambertuszoon-fonds	Natuurwetenschappelijk onderzoek	Nederland
Stichting de Linde	Herstel natuur- en landschapsschoon	Nederland
Van der Mandele-Stichting	o.a. verzorging van landschap	Zuid-Holland
Marke van Streukel / Marke van Berkum Fonds	Stimuleren natuurbehoud	Overijssel
Wereld Natuur Fonds/AVGN	Natuurbehoud en natuurontwikkeling	Nederland
Robert Persman Fonds	Natuurontwikkeling, natuurbeheer en natuurbehoud	Nederland
Stichting Peta Nederland	Beschermen van de rechten van het dier	Nederland
Pfåltzer-Birnie Fonds	o.a. natuurbehoud	Nederland
van der Ploeg Natuurfonds	o.a. natuurbehoud	Nederland, bij voorkeur Utrecht en Gelderland
Fondation Yves Rocher-Holland	Behoud en verbetering van de natuur	Nederland
Röpcke-Wynia Fonds	o.a. natuurbehoud	Nederland
Scheltema-Breet Natuurfonds	Aankoop/inrichting natuurterreinen	Nederland
Mr. Laurens Takken Fonds	Natuurontwikkeling en natuurbehoud	Nederland
Stichting VSB fonds	Natuur en milieu met een educatief/voorlichtend doel	Nederland
Stichting VSB fonds Den Haag	Natuur en milieu met een educatief/voorlichtend doel	Omgeving Den Haag en Leiden
Stichting VSB fonds Westfriesland	Natuur en milieu met een educatief/voorlichtend doel	West- Friesland
Stichting VSB fonds Westland	Natuur en milieu met een educatief/voorlichtend doel	Het gehele Westland incl. Hoek van Holland, excl. Wateringen, Kwintsheul, Schipluiden/Den Hoorn en Maasland
Stichting VSB fonds Woerden en omstreken	Natuur en milieu met een educatief/voorlichtend doel	Woerden en omgeving
Fonds Wetenschapswinkel LUW	Natuur en milieu	Nederland
Zanen-Bakker fonds	Natuurbehoud	Nederland
Jacob van Zijverden Fonds	Natuurbehoud/ecologische landbouw	Nederland
De Bijll Nachenius Fonds	Natuurbehoud	Amsterdam en omgeving
Stichting Burgerweeshuis en Kinderhuis Deventer	Natuurherstel/ontwikkeling	Deventer
Stichting Elise Mathilde fonds	instellingen die een ideeel doel nastreven	Regio's Rotterdam en Utrecht, tenzij van landelijk belang
Florafonds	o.a. natuurbehoud	Nederland
Stichting Fonds Schiedam Vlaardingen e.o.	Natuur en milieu met een educatief karakter	Regio Schiedam, Vlaardingen en Maassluis
Stichting Edwina van Heek	o.a. natuurbehoud	Overijssel en Gelderse Achterhoek
Juncus Porzana Delichon Fonds	Natuurbehoud	Nederland
Madelief fonds	o.a. natuurbehoud	Nederland

Meidersma-Sybenga Stichting	o.a. natuurbehoud	Friesland
Slingsby van Hoven Fonds	o.a. natuurbehoud	Vugt en omgeving, rest Nederland niet uitgesloten
Jenny Vrieling Fonds	o.a. natuurbehoud	voormalige gemeente Vries
Bacardi Bat Protection Stichting	Bescherming van vliegende zoogdieren	Nederland
Fonds voor Onderzoek t.b.v. Natuurbeheer (FONA)	Natuuronderzoek	Nederland
Mr. A. Fentener-Van Vlissingen Fonds	o.a. natuurbehoud	Wereld
Van Tienhoven Stichting	Internationale natuurbescherming	Wereld

-advertentie-

BioQuip

Het adres voor vleermuisdetectors

Tevens veerunsters en zoogdiervallen

E.de Boer van Rijkstraat 13
2331 HH Leiden

tel.: 071 -531 49 79
fax: 071 -576 62 68
e-mail: bioquip@zonnet.nl

ook tijdens de avonduren bereikbaar

Reinier Meijer

Agenda Vleermuisconferenties

(en zoogdierenconferenties waarin vleermuizen onderdeel van uitmaken)

Peter Lina

4th European Congress of Mammalogy
Datum: 27 juli - 1 augustus 2003
Plaats: Brno, Tsjechië
Informatie: ecm@ivb.cz
Voertaal: Engels

Workshop on Collection of Bat Rabies Records
Datum: 19 September 2003
Plaats: Hotel Rodina, Sofia, Bulgarije
Informatie:
www.eurobats.org/phc.lina@tiscali.nl
Voertaal: Engels
Bijzonderheden: beperkt toegankelijk op uitnodiging.

4th Session of the Meeting of Parties of Eurobats
Datum: 22-24 September 2003
Plaats: Hotel Rodina, Sofia, Bulgarije
Informatie: www.eurobats.org
Voertaal: Engels
Bijzonderheden: beperkt toegankelijk op verzoek

33rd Annual North American Symposium on Bat Research
Datum: 8-11 oktober 2003
Plaats: Lincoln, Nebraska, USA
Informatie: www.nasbr.com
Voertaal: Engels

XIIIth International Bat Research Conference
Datum: 22-29 augustus 2004
Plaats: Mikolajki, Polen
Informatie: wieslawb@robal.miiz.waw.pl
Voertaal: Engels

Xth European Bat Research Symposium
Datum: 22-26 augustus 2005
Plaats: Galway, Ierland
Informatie: james.dunne@nuigalway.ier
Voertaal: Engels

XIth European Bat Research Symposium
Datum: augustus 2008
Plaats: Cluj-Napoca, Roemenië
Informatie: farkas@xnet.ro
Voertaal: Engels

Voor informatie over bovenstaande conferenties kan men ook terecht bij:
RCBSC
Postbus 835
2300 AV Leiden
e-mail: phc.lina@tiscali.nl

Te verwachten in volgend nummer!

Frustratie op de badkamer
Telling Meervleermuiskolonie Waddinxveen 2002
Recensie nieuwe inventarisatieatlas
Vleermuizen inventariseren in het oerbos in Polen
Rosse vleermuizen in het Sonsbeekpark
Nieuwbouwproject Soesterberg
Kleine dwergvleermuis, Pipistrellus pygmaeus Leach, 1825 erkend als zelfstandige soort

Adressen

Vleermuiswerkgroep Nederland-VZZ
vleermuiswerkgroepnederland@vzz.nl
Voorzitter: Peter Lina (071-5314979)
E.de Boer van Rijkstraat 13 2331 HH Leiden
Secretaris: Anne Jifke Haarsma (071-5176390, Oude Rijnsburgerweg 42, 2342 BC Oegstgeest
Penningmeester: Floor van der Vliet (020-6828216 Spaarndammerstraat 660, 1013 TJ Amsterdam
Overige bestuursleden: Rudy van der Kuil (070-3652811) en Eric Jansen (030-2722644)

Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming
Oude Kraan 8
6811 LJ Arnhem
Tel: 026-3705318 Fax: 026-3704038
Http://www.vzz.nl
-Wintertellingen: Vilmar Dijkstra
v.dijkstra@vzz.nl
-MER-loket (vleermuizen):Ludy Verheggen
l.verheggen@vzz.nl
Zoogdiermonitoring
Antwoordnummer 2426
6800 VJ Arnhem
E-mail:zoogdier@vzz.nl

Provinciale Werkgroepen
Friesland: Marten Zijlstra (0511-462637)
Lauwersmansstraat 22 9551 BB Burgum
martenzijlstra@hetnet.nl
Groningen: Vleermuiswerkgroep Groningen
Rob Koelman (050-3128698)
Alexanderstraat 2-A,9724 JW Groningen
robkoelman@zonnet.nl
Overijssel: ZWG- Overijssel
Roel Hoeve (0527-243001)
D.v.Bourgondiestraat 57,
8325 GG Vollenhove
roelhoeve@hetnet.nl
Drenthe: Vleermuiswerkgroep Drenthe
Bertil Zoer (0592-353639)
Eiberstraat 14
9404 EC Assen
bzoer@hotmail.com
Flevoland:
Jeroen Reinhold
Archipel 35-44
8224 HK Lelystad
reinhold@landschapsbeheer.net
Noord-Holland: NOZOS
Kees Kapteyn 023-5348258
Bisschop Callierstr 26
2014XH Haarlem
kkapteyn@wxs.nl
Zuid-Holland: ZWG- ZH
Kees Mostert 015-2145073
Palamedestraat 74,2612 XS Delft
zoogdierzuidholland@zonnet.nl
Utrecht: VLEU
Eric Jansen 030-2722644
Vermeulenstraat 164,3572 WT Utrecht
eajansen@zonnet.nl
Monitoring: Zomer Bruijn 033-4622974
Nieuwstraat 23,3811 JX Amersfoort
Gelderland: VLEGEL
Secretaris:Hans Huitema 026-3700341
Wintertellingen:Gerhard Glas 026-4432879
Kolonietellingen:Nanne Nauta 024-3606089
Noord-Brabant: VWG-NB
Peter Twisk 073- 6445664
Jan Mosmanslaan 19, 5237 BB Den Bosch,
Wintertellingen:Jeroen Nusselein 0162-318313
Jagersveld 43,5103 HM Dongen
Kolonietellingen:vacant /interim Erik Korsten
vleermuis.brabant@planet.nl
Vleermuisstichting Noord Brabant
Ad v.Poppel 013-4552030
Griegstraat 449,5011 HL Tilburg
Limburg: Jan Kluskens 0495-634502
Kruiszijweg 6,6034 RZ Nederweert
ja.kluskens@planet.nl
monitoring:Ludy Verheggen 043-3641166
Lijsterbeslaan 22,6241 AN Bunde
l.verheggen@vzz.nl
mergelgroeven:Jos Cobben 043-3252776
Prins Bischopssingel 1-H,6212 AA Maastricht
Zeeland: ZWG-Zeeland
Nanning-Jan Honingh 0113-649428
Burg. v. Liezestraat 28, 4436 AZ Oudelande,

Subscribing to the Newsletter from abroad: send the amount of money required (€ 8,00) cash in European currency to:
VLEN,Floor van der Vliet
Spaarndammerstraat 660
1013 TJ Amsterdam

COPY SLUITINGS DATUM: 1 juni
Teksten "plat " aanleveren,,dus zonder opmaak,via floppy of mail.Eventueel origineel met opmaak meesturen in Word formaat.Foto 's en tekeningen liefst apart via de post toesturen.
Email:VLENNIEUWSBRIEF@VZZ.NL